

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 2, Transport av høy.

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Etne

Emne: Transport av høi.

Bygdelag:

Oppskr. av: Öystein Grönstad

Gard:

(adresse): Etne (71 år)

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Det aller meste efter egen røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Höitransport ~~arxkx~~nutildags foregår på disse måter:
 Med hest og vogn med hjul.
 Ved å bære på ryggen efter tåg (böratåg)
 Ved å dra høi på en let hjulslæde.
 Med hest og slæperive kjøres til hesjer.

Tidligere, til omkring år 1900:

med hest og slæde, sleden kunne være Meia~~le~~,
 drågasle, kjipesle.

Ved bæring på ryggen med böratåg.

Ved bæring på bære.

Ved å sloa.

Med Rudda.

Og om vinteren med hest og meia~~le~~ og höiet lagt i omlåger.

Punkt I. På de gårder, hvor der holdes hest (og det er de fleste gårder her i herredet) kjøres höiet i hus med hest og hjulslæ med grinder på. Det er mest 2 hjuls vogn, men der forekommer også nogen få 4 hjuls høyvogner.. I ulent mark forekommer det fremdeles, at der kjøres på sle på meier -uten hjul, eller med dråg fremme og små hjul bakerst på slædem.

På bruk hvor der ikke holdes hest og på husmannsbruk blir höiet for det aller meste båret på ryggen med böratåg. Enkelte steder, hvor det er flat lende brukes små lette hjulslæder som höiet trekkes på.

Fortiden brukes det ikke å slå i utmark -slåtter, Det minket efterhvert med å benytte slåtterne og det var helt slutt omkring 1890. De som holt lengst på med utslåtterne var husmenn og småbrukere.

Höiet fra utslåttene blev transportert hjem på meget forskjellig måte. Slåttene lå oftest således til at det var vanskelig å kunne bruke hest til transporten.

Det aller meste blev båret på ryggen med tåg, men andre måter blev også nyttet. Hvor terrenget var lagelig blev brukt Rudda, der kunde av og til brukes

Sloe. Sloe lages av passende mindre treer med kvistene på og når man har lagt et passende tæt lag med stenger og kvister, så legges höiet oppå. Höiet må fengjast godt, der begyndes fremme på sloen og forsettes bakover og således at forreste del av fengja nr. 2 blir lagt op på bakerste del av fengja nr. 1 og så videre bakover.

Der kunde transportereres 4 a 5 Børar på en sloe.

På slåtter i hjemmetmarken var det ofte så, at de som

2

slo og høyet tok med borrar hjem om kvelden. Blev der slått i fjellet, så blev høyet sat i stak og tatt hjem om vinteren på søföre og da enten med hest eller på kjelke. Der blev da laget et passende lass og lagt i omlager, d.v.s. der tokes passende små trær, helst björk, og disse lagdes rundt lasset og "kneptes" til (surredes til) med taug så lasset lå tilsurret på bakken för det lagdes på slæden, derpå blev lasset veltet på slæden og surret til. Dette blev gjort fordi om en kom utpå så vanskelige steder at det ikke var råd å kjöre eller dra, så tokes selve lasset av slæden og rullede utfor og slæden sentes efter hesten måtte der kanskje gåes en omveg med.

2. Transport av slått höy til stak, utlöa og törkeplass foregik på forskjellig måte efter forholdene.

Hovedsakelig ved bæring på ryggen med bórátåg. Der brukte altid Tåg (taug). Höysvolk, kjipeband, top, bentil er aldeles ukjent her i herredet.

Sloe bruktes og ofte på den måte, at der på en mindre riss bunt av en manns lengde blev lagt 2 a 3 Fengjer höy og trekt (drat) til stak, hesje eller törkeplass og det var ofte kvindene som raket sammen høyet, som utförte dette arbeide. Anderledes var det med større sloer til transport av høyet på lengere strekninger. om lessing på sloe, se foran.

Laging av höibör. Et 6 favner langt taug med Hegl på midten legges ut på marken og således at at hver av de to tågdeler legges et stykke fra hverandre.

Höiet Fengjes, d.v.s. Med en rive taes små mengder höy ad gangen og skyves inn til venstre fot, dette holdes på med til det blir en passende tung Fengja. Med venstre

hånd taes et godt tak midt i Fengjen og samtidig trekkes Fengjen isammen med riven og höire hånd, fengjen legges på tauget. Der går 5 Fengjer på en bör og vekten skal være 2 voger - 18 kg.

Bören Kneppes til hvorefter bæreren setter seg ned på fremsiden av bören, ~~stikker~~ stikker armene ind under tauget (fatlerne) trekker tauget til og

surrer den ledige ende av tauget og venstre arm og hånd. Et det i en skråbakke, så reiser bæreren seg op med bören uten hjelp, men er det på flat mark må han ha en til å hjelpe seg op med bören. Den som hjelper til går bakom bören og velter lit og letter bören op samtidig som bæreren reiser seg. Bæreren holder tauget over skulderen aldrig over hodet.

Menn, kvinder og barn er med å bærer höi.

I bratte og nogenlunde trefri skråninger blev der på enkelte steder benyttet "Rudda" til transport av tört höy. Ein ruddepåse er laget av snöre-Sjömannsgarn- og som en stormasket not. Den skulle være mest mulig rund i formen og med en åpning på en kant for ipakning av høyet. Denne åpning surrede til med et kraftig snöre.

Betegnelsen meis har jeg ikke hört i forbindelse med Rudda. Å transportere höi i Rudda het å rudda höi.

Materealerne til ei rudda kunde av og til være hjemmelaget av lindebast. Der blev laget taug av lindebast og sådanne taug het Bastatåg.

Löipestreng til transport av har neppe vært brukt her i herredet. Her brukes i det hele lite löipestreng, da terrenget ikke er lagelig herfor.

Kjiper brukes ikke til transport av höy.

En almindelig gårdstrillebör kan undtakelsesvis brukes til höi men i meget liten utstrekning. Hvis den brukes så er det en almindelig trillebor (hjulbåra) som haes på bruket.

Et redskap med 4 langsgående trestaver festet sammen med trestaver i enderne har jeg hverken set eller hört

- om her.
- 3 På hjemmegården kjøres høiet i hus om sommeren efterhvert som det tørkes. Fra Utslåtter blev mesteparten også hjemtransportert om sommeren eller høsten mens det var bar mark. Fra Fjellet tokes høyet hjem på vinterføre. Av kjøredoninger haves og nyttes nutildags :
- Hjulsle (høysle) Det er en slæde med et par hjul med grindar på . Selve slæden er 4 meter lang og 1,50 m. bred grunderne omkring en meter høie. Dette er den almindelig brukte høyvogn. Undtagelsesvis brukes en firehult høivogn. Tidligere var brukt og untagelsesvis bruke endda:
- Drågasæ d.v.s. en meiasle med dråg fremme og enten uten hjul eller med et par små hjul bak.
- Rångasæ - En sle som forangående men uten hjul og med et utbygg överst til siderne og båk (Rång) for å få et bredere lass. Denne slædemodel er nu gåt helt av bruk, den si-ste jeg så av denne sort var i 1896.
- Kjipesle - det er en drågasle uten hjul og istedenfor grunder av stivt materiale som brukes på vanlige høysleer bindes der rundt sleen taug eller vidjer ~~eller~~ så det hele ser ut som en stor kjipe, derav også navnet. Jeg kjørte med en sådan slede i 1891.
- Der brukes navnet ~~slede~~ og så på sleder med hjul under. Samme vogn(slede) brukes til høy og til korn.
- På vinterleder brukes skoning, men ikke på sommersleder. Jeg har ikke hørt om forbud mot bruk av drågasle eller lignende, men flere steder er der i utskiftningsforretninger bestammelser om såkalt vinterveier og disse veier kan i almindelighet kun brukes i tiden 1. november til 1. april.
- Læssing av høi : Tidligere bruktes fengjer, men i de siste ca 50 år lesses med høygaffel. Undtagelsesvis blir småt høy fengjet.
- En höibör er 2 voger lik 18 kg. Et lass er 10 voger lik 180 kg. Der går 5 börar på et lass.
- Men der er selvfølgelig mange avvikelser fra denne norm. Til surring av höilass brukes höitång med et taug som en strammer til med. I mere ulent terreng brukes des-
- Tverknepping, det er et eller flere taug som srammes rundt lass og ~~slede~~.
- Var det siste lasset stort, så blev det et godt høyår neste år, men blev siste lasset lite blev det lite høi neste år. Der blev ikke lagt noget igjen, alt blev sppt op.
- A surre lasset heter altid å Kneppa lasset. Tauget som en bruker heter Höytångebånd. Knepping tversover lasset heter Tverknepping.
- Her brukes kun en hest for höilass både sommer og vinter.
5. Fellesslåt.
- Fellesslåt forekommer såvit meg bekjent ikke i herredet.
- Med hensyn til vintertransport av høi fra utslåt og fjell så gjorde föreforholdene at det foregik nogenlunde samtidig, men nogen fastsat ordning var det ikke, men naboer kunde bli enige om en bestemt dag da de skulle begynde og hjalp til med hinannen med bröiting i fonner o.l.
- 6 Når høi skulle kjøres hjem om vinteren, så var det å være nokså tidlig oppe. Der gjordes som regel en tur pr. dag. Nogen ekstraordning eller fastsat regel har jeg ikke hørt om.
- Så transporteres høy på båt over og langs vatn. der brukes almindelig færingsbåt (robåt med 4 årer)
- Høyet lægges i begge ender av båten. Stundom blev høyet lagt i båten i Börar, men helst i fengjer.

+++++

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM 185

BYGDØY